

จังหวัดมหาสารคาม

๑. ข้อมูลพื้นฐาน

๑.๑ ความเป็นมา

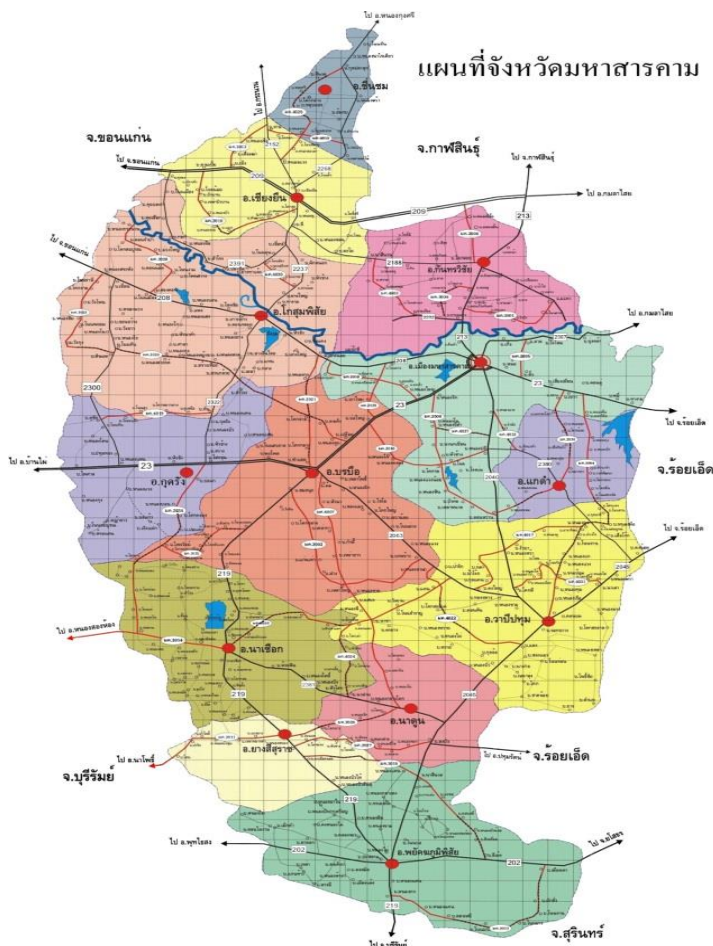
จังหวัดมหาสารคาม เป็นศูนย์กลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (สะตืออีสาน) เป็นมหามงคลนามที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่๔) ทรงพระราชทานให้เป็นชื่อเมืองครั้งทรงโปรดเกล้าฯ ตั้งเมืองเมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๐๘ มีความหมายว่า ถิ่นฐานที่อุดมสมบูรณ์ด้วยความ ดิงามทั้งปวงมี ท้าวมหาชัย (กวด) เป็นเจ้าเมือง

ท้าวมหาชัย (กวด) ได้พาผู้คนออกจากเมืองร้อยเอ็ดมาทางทิศตะวันตก ประมาณ ๑,๐๐๐ เส้น จึงหยุดตั้งอยู่บริเวณที่ดอน แล้วจัดพิธีการฝังเสาหลักเมือง บริเวณนั้นได้สร้างวัดชื่อวัดดอนเมือง แต่ราษฎรนิยมเรียกว่า “วัดข้าวอ้าว” อยู่ได้ประมาณ ๖ เดือน เห็นว่าขาดแคลนแหล่งน้ำ จึงย้ายมาตั้งระหว่างกุดยางใหญ่กับหนองกระทุ่ม ซึ่งเป็นชุมชนที่มีผู้คนอาศัยอยู่บ้างแล้ว คือบ้านจาน ประกอบกับทางออกไปเล็กน้อยทางทิศตะวันตกก็มีหนองหัวช้าง (บริเวณทิศใต้วัดนาควิชัย) และถัดจากหนองกระทุ่มออกไปเล็กน้อยก็เป็นห้วยคคะคาง จึงนับว่าเป็นชัยภูมิที่มีแหล่งน้ำสมบูรณ์ ส่วนท้าวบัวทองได้พาผู้คนจำนวนหนึ่งไปตั้งถิ่นที่อยู่บริเวณบ้านลาดริมฝั่งลำน้ำชี โดยมีพระชติยวงษา (จัน) เจ้าเมืองร้อยเอ็ดปกครอง และมีพระเจริญราชเดช (กวด) เป็นเจ้าเมืองคนแรก

๑.๒ ลักษณะทางกายภาพ

๑.๒.๑ ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดมหาสารคาม มีรูปร่างคล้ายนกอินทรียกกลับหัว ตั้งอยู่บริเวณตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนืออยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ ๑๕ องศา ๒๕ ลิปดา และ ๑๖ องศา ๔๐ ลิปดาเหนือ เส้นแวงที่ ๑๐๒ องศา ๕๐ ลิปดา และ ๑๐๓ องศา ๓๐ ลิปดาตะวันออก อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครโดยทางรถยนต์ ประมาณ ๔๗๕ กิโลเมตร มีเนื้อที่ ๕,๒๖๗.๕๕ ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ ๓.๓ ล้านไร่

ทิศเหนือ

ติดต่อกับจังหวัดขอนแก่น
และจังหวัดกาฬสินธุ์

ทิศใต้

ติดต่อกับจังหวัดสุรินทร์
และจังหวัดบุรีรัมย์

ทิศตะวันออก

ติดต่อกับจังหวัดร้อยเอ็ด
และจังหวัดกาฬสินธุ์

ทิศตะวันตก

ติดต่อกับจังหวัดขอนแก่น
และจังหวัดบุรีรัมย์

๑.๒.๒ ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของจังหวัดมหาสารคาม พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงคล้าย ลูกคลื่นลุ่มๆ ดอนๆ ไม่มีภูเขา มีทุ่งนาสลับป่าโปร่ง มีไม้เขตร้อนหรือที่เรียกว่าป่าโคก พื้นดินเป็นดินปนทราย หรือไม่ก็เป็นทรายร่วน เก็บน้ำไม่ค่อยอยู่แม้ว่าจะมีฝนตก ในฤดูแล้งกันดารน้ำมาก มีแม่น้ำชีไหลผ่าน ระดับพื้นที่โดยเฉลี่ยสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ๑๓๐ - ๒๓๐ เมตร

๑.๒.๒ ลักษณะภูมิอากาศ

ภูมิอากาศเป็นลักษณะภูมิอากาศแบบมรสุมเมืองร้อน (Tropical Monsoon Climate) ในช่วงมรสุม ฤดูร้อน จะได้รับลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดมาจากมหาสมุทรอินเดีย สภาพโดยทั่วไปจะมีลักษณะฝนตก สลับกับอากาศแห้ง (Wet and dry climate) ในปี พ.ศ. ๒๕๕๗ มีปริมาณฝนรวม ๑,๔๙๓.๗ มิลลิเมตร ปริมาณฝนสูงสุด ๑๔๙.๕ มิลลิเมตร ฝนตกจำนวน ๙๐ วัน อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดทั้งปี ๒๗.๙๑ องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยทั้งปี ๗๗ (ที่มา:กรมอุตุนิยมวิทยา กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร)

๑.๓ ข้อมูลการปกครอง/ประชากร

๑.๓.๑ ข้อมูลการปกครอง

จังหวัดมหาสารคาม แบ่งการปกครองส่วนภูมิภาคออกเป็น ๑๓ อำเภอ ๑๓๓ ต. ๑,๙๔๔ หมู่บ้าน การปกครองส่วนท้องถิ่นประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด ๑ แห่ง เทศบาลเมือง ๑ แห่ง และเทศบาลต. ๑๘ แห่ง องค์การบริหารส่วนต. ๑๒๓ แห่ง รวม ๑๔๓ แห่ง

๑.๓.๒ ข้อมูลประชากรและครัวเรือน

ตารางแสดงจำนวนประชากรและบ้านแยกรายอำเภอ

อำเภอ	ชาย	หญิง	รวม	บ้าน
จังหวัดมหาสารคาม	๔๗๒,๕๑๗	๔๘๘,๐๗๑	๙๖๐,๕๘๘	๒๗๖,๘๒๔
อำเภอเมืองมหาสารคาม	๔๙,๔๗๘	๕๐,๗๑๒	๑๐๐,๑๙๐	๓๐,๗๔๓
อำเภอแกดำ	๑๒,๒๙๔	๑๒,๐๖๒	๒๔,๓๕๖	๖,๐๙๖
อำเภอโกสุมพิสัย	๕๕,๒๕๗	๕๕,๘๙๙	๑๑๑,๑๕๖	๒๙,๔๙๓
อำเภอกันทรวิชัย	๒๘,๐๒๘	๒๘,๓๕๘	๕๖,๓๘๖	๑๔,๘๐๘
อำเภอเชียงยืน	๒๘,๐๖๖	๒๘,๔๑๘	๕๖,๔๘๔	๑๖,๒๗๖
อำเภอบรบือ	๕๑,๓๒๓	๕๑,๑๒๘	๑๐๒,๔๕๑	๓๑,๖๑๓
อำเภอนาเชือก	๒๘,๕๙๔	๒๘,๖๒๑	๕๗,๒๑๕	๑๕,๐๒๔
อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย	๓๙,๖๙๐	๓๙,๖๙๓	๗๙,๓๘๓	๑๙,๖๖๑
อำเภอวาปีปทุม	๕๔,๓๔๓	๕๔,๖๒๘	๑๐๘,๙๗๑	๒๘,๐๙๐
อำเภอนาดูน	๑๖,๓๒๘	๑๖,๒๖๘	๓๒,๕๙๖	๗,๘๙๘
อำเภอยางสีสุราช	๑๗,๖๘๗	๑๗,๖๔๖	๓๕,๓๓๓	๘,๙๒๘
อำเภอกุดรัง	๑๘,๗๗๐	๑๘,๓๓๕	๓๗,๑๐๕	๙,๘๐๑
อำเภอชื่นชม	๑๒,๓๔๔	๑๒,๖๑๐	๒๔,๙๕๔	๖,๔๒๔

ที่มา สำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครอง ณ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๗

๓) กลุ่มดินคละส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณตอนกลางของจังหวัดสามารถแบ่งย่อยได้เป็นกลุ่มดินไร้ทั่วไปคละกับดินนาทั่วไปครอบคลุมพื้นที่ของอำเภอเมืองอำเภอบรบืออำเภอนาเชือกอำเภอนาดูนและอำเภอยักษ์ขุมพิสัยและกลุ่มดินไร้ทรายคละกับดินไร้ทั่วไปอยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองอำเภอแกดำและอำเภอนาปีพุม ทั้งนี้พบว่าจังหวัดมหาสารคามมีดินที่เป็นปัญหาได้แก่ดินเค็มดินทรายจัดและดินปนกรวดรวมพื้นที่ประมาณ ๒,๔๔๒,๗๒๔ ไร่

สำหรับพื้นที่ดินเค็มพบว่ามีกระจายทั่วไปทางตอนกลางและตอนล่างของจังหวัดสามารถจำแนกตามระดับความเค็มดังนี้

๑) ดินเค็มน้อย (slightly salt affected areas) เป็นบริเวณที่พบคราบเกลือมีปริมาณน้อยกว่าร้อยละ ๑ ของ

พื้นที่มีอยู่ประมาณ ๑ ล้านไร่คิดเป็นร้อยละ ๓๒ ของพื้นที่นาในจังหวัดส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่อำเภอเขียงยืนอำเภอโกสุมพิสัยอำเภอบรบืออำเภอเมืองอำเภอวาปีพุมและอำเภอยักษ์ขุมพิสัยทั้งนี้พื้นที่ดินเค็มน้อยหากมีการใช้ประโยชน์ดินอย่างไม่เหมาะสมเกลือจากน้ำใต้ดินมีโอกาสที่จะแพร่กระจายทำให้ดินแปรสภาพไปเป็นดินเค็มปานกลางหรือเป็นดินเค็มมาก

๒) ดินเค็มปานกลาง (moderately salt affected areas) คือพื้นที่บริเวณที่พบคราบเกลือกระจัดกระจายตามผิวดินมีปริมาณร้อยละ ๑-๑๐ ของพื้นที่ที่มีปริมาณรองลงมาครอบคลุมพื้นที่ประมาณ ๑.๗ แสนไร่คิดเป็นร้อยละ ๕ ของพื้นที่ของจังหวัดอยู่ในที่ราบในเขตอำเภอยักษ์ขุมพิสัย

๓) ดินเค็มมาก (highly salt affected areas) คือบริเวณที่พบคราบเกลือตามผิวดินกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปมีปริมาณมากกว่าร้อยละ ๑๐ ของพื้นที่ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ ๑.๗ แสนไร่คิดเป็นร้อยละ ๕ ของพื้นที่ของจังหวัดอยู่ในบริเวณอำเภอนาปีพุมพื้นที่ดินทรายจัดมีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างต่ำถึงต่ำมากมีความสามารถในการอุ้มน้ำน้อยมีพื้นที่ ๑,๑๗๗,๒๕๖ ไร่หรือร้อยละ ๓๕.๖๐ ของพื้นที่ของจังหวัดพบมากด้านทิศตะวันตกของจังหวัดในเขตอำเภอบรบือและอำเภอโกสุมพิสัยรองลงมาในเขตพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอนาดูนพื้นที่ดินค่อนข้างเป็นทรายมีพื้นที่ ๑,๐๑๔,๒๐๕ ไร่หรือร้อยละ ๓๐.๖๗ ของพื้นที่ของจังหวัดพบมากในเขตอำเภอนาปีพุมรองลงมาในเขตอำเภอยักษ์ขุมพิสัยอำเภอเขียงยืนและอำเภอเมืองพื้นที่ดินปนกรวดเป็นดินตื้นปนลูกรังปนกรวดที่มีการระบายน้ำได้ปานกลางมีพื้นที่ ๔,๖๓๐ ไร่หรือร้อยละ ๐.๑๔ ของพื้นที่ของจังหวัดพบมากในเขตพื้นที่อำเภอนาดูนรองลงมาในเขตพื้นที่อำเภอนาปีพุมอำเภอกันทรวิชัยและอำเภอบรบือ

๑.๕.๒ ป่าไม้และสัตว์ป่า จำนวนพื้นที่ป่าไม้ (อุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน ป่าสงวนฯ)

สภาพป่าไม้ของจังหวัดมหาสารคามส่วนใหญ่เป็นป่าเต็งรังซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดบริเวณอำเภอกุดรังอำเภอบรบืออำเภอเมืองอำเภอวาปีพุมมีป่าสงวนแห่งชาติ ๑๐ แห่งมีวนอุทยาน ๒ แห่งคือวนอุทยานโกสัมพีนีมีพื้นที่ ๑๗๗.๒๔ ไร่และวนอุทยานชีหลงมีพื้นที่ ๒๗๙.๑๖ ไร่มีสวนรุกชาติ ๒ แห่งคือสวนรุกชาติพุทธมณฑลและสวนรุกชาติท่าสองคอนเขตห้ามล่าสัตว์ป่าจำนวน ๑ แห่งคือเขตห้ามล่าสัตว์ป่าดูลำพันมีพื้นที่ ๓๗๖.๐๓ ไร่พื้นที่ป่าไม้ตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๒ มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นโดยในปีพ.ศ. ๒๕๕๒ มีพื้นที่ป่าไม้คิดเป็นร้อยละ ๖.๒๙ ของพื้นที่ของจังหวัดเนื่องจากเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ป่าไม้น้อยจึงทำให้ระบบนิเวศไม่มีความอุดมสมบูรณ์และเป็นอุปสรรคไม่เอื้ออำนวยในการเกษตรกรรมและยังมีปัญหาการบุกรุกทำลายป่าไม้ซึ่งในระยะที่ผ่านมาพบมีการลักลอบตัดไม้อย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะไม้พยุงไม้เต็งไม้รังหรือไม้ใช้สอยเพื่อการก่อสร้างบ้านซึ่งมีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูง

ตารางแสดงพื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๒

ปี (พ.ศ.)	พื้นที่ (ไร่)	ร้อยละของพื้นที่ของจังหวัด
๒๕๔๘	๘๒,๙๖๘.๗๕	๒.๕๑
๒๕๔๙	๘๒,๗๐๐.๐๐	๒.๕๐
๒๕๕๐	๑๓๘,๙๓๖.๐๐	๔.๒๐
๒๕๕๒	๒๐๗,๔๖๒.๕๐	๖.๒๙

ที่มา : กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช , พ.ศ.๒๕๕๒

จังหวัดมหาสารคาม มีพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ตามกฎกระทรวง รวม ๒๕๔,๓๑๒.๒๕ ไร่ จำนวน ๑๐ แห่ง ได้แก่

๑. ป่าโคกข้าว อ.เชียงยืน อ.ชื่นชม พื้นที่ ๘,๙๖๐.๑๖๖ ไร่
๒. ป่าดินแดงและป่าวังกุ้ง อ.โกสุมพิสัย พื้นที่ ๙๒,๘๔๑.๕๓๘ ไร่
๓. ป่าโคกหินลาด อ.เมือง และ อ.แกดำ พื้นที่ ๖,๓๙๖.๑๗๒ ไร่
๔. ป่าโคกขามป้อม อ.เมือง อ.บรบือ พื้นที่ ๑๐,๔๗๕.๒๙ ไร่
๕. ป่าโคกฝักกูดและป่าโป่งแดง อ.นาเชือก อ.บรบือ อ.วาปีปทุม พื้นที่ ๒๐,๗๔๘.๕๕๒ ไร่
๖. ป่าหนองคูและป่านาตุน อ.นาเชือก อ.วาปีปทุม อ.นาตุน พื้นที่ ๓๕,๙๖๒.๔๔๙ ไร่
๗. ป่าเค็งและป่าหนองหญ้าปล้อง พื้นที่ ๑๒,๔๘๐.๑๖๗ ไร่
๘. ป่ากุตริง อ.บรบือ อ.กุตริง พื้นที่ ๑๑๗,๕๑๐.๙๖๙ ไร่
๙. ป่าโคกสำโรงและป่าปอพาน อ.นาเชือก พื้นที่ ๑,๑๖๐.๗๓ ไร่
๑๐. ป่าโคกไร่ อ.เชียงยืน พื้นที่ ๗,๑๐๒.๓๐๘ ไร่

ทั้งนี้ เป็นพื้นที่ สปก. จำนวน ๓๗๘,๒๑๖.๗๔๔ ไร่ คงเหลือพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติจำนวน ๔๘,๑๔๖.๙๗๖ ไร่

ทรัพยากรสัตว์ป่า จังหวัดมหาสารคามมีพื้นที่ความสำคัญของการอนุรักษ์สัตว์ป่าดังนี้

๑. เขตห้ามล่าสัตว์ป่าดูนลำพัน มีสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ๘ ชนิด นกมากกว่า ๘๑ ชนิด สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก ๖ ชนิด สัตว์เลื้อยคลาน ๑๐ ชนิด ผีเสื้อกลางวัน ๓๓ ชนิด ปลาน้ำจืด ๒๓ ชนิด และปูทูลกระหม่อม ซึ่งมีเพียงแห่งเดียวในโลก พบ ๓๒,๘๓๓ ตัว ซึ่งมีปริมาณเพิ่มขึ้นจากปีที่ผ่านมา

๒. วนอุทยานโกสัมพี โดยมีลิงป่าจำนวน ๕๔๐ ตัว โดยแบ่งเป็น ๒ฝูง ทั้งนี้ยังไม่พบว่ามีปัญหาหรือภัยคุกคามผลกระทบต่อสัตว์ป่า แต่พบปัญหาฝูงลิงเข้าไปหาอาหารในชุมชน สร้างความเดือดร้อนแก่ชาวบ้าน เนื่องจากเขตวนอุทยานอยู่ติดกับชุมชน ทางอำเภอโกสุมพิสัยและวนอุทยาน จึงแก้ไขปัญหาโดยการจัดงานประเพณีบุญพาวัวลิงเพื่อหารายได้เข้ากองทุนอาหารสำหรับลิงเหล่านั้น

ที่มา: เขตห้ามล่าสัตว์ป่าดูนลำพัน และวนอุทยานโกสัมพี ปี ๒๕๕๑

๑.๕.๓ แหล่งน้ำ

ด้านแหล่งน้ำและพื้นที่ชลประทาน

แหล่งน้ำและพื้นที่ชลประทานของจังหวัดมหาสารคามมีรายละเอียดดังนี้

- แหล่งน้ำชลประทานจังหวัดมหาสารคามประกอบด้วยอ่างเก็บน้ำขนาดกลางจำนวน ๑๘ แห่งรวมพื้นที่ชลประทาน ๕๓,๑๓๒ ไร่

- โครงการป้องกันอุทกภัยบ้านตุม-บ้านต้วพื้นที่ชลประทาน ๓๗,๐๐๐ ไร่

- แหล่งน้ำชลประทานในพื้นที่คาบเกี่ยวได้แก่ฝ่ายวังยางโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาหนองหวาย

อ่างฯห้วยแองและอ่างฯห้วยแล้งซึ่งมีพื้นที่ชลประทานที่อยู่ในเขตจังหวัดมหาสารคามรวม ๑๓๑,๗๘๔ ไร่

- สถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าจำนวน ๘๒ แห่งมีพื้นที่รับประโยชน์ ๑๔๘,๔๖๓ ไร่